

**Ο ΠΟΝΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ**

Πρόλογος

Ν οί ιστορικές μνήμες στεφανώσουν μέ τήν ἀθανασία πέντε-δέκα Νεοέλληνες, ανάμεσά τους ἀσφαλῶς θά συγκαταλέγεται καί ὁ Στρατηγός Μακρυγιάννης (1797 -1867). Πρόκειται γιά μιὰ ἀπό τίς ἀγνότερες καί ἡρωϊκότερες μορφές τοῦ ἑλληνικοῦ θαύματος τοῦ 1821. Μιά ἀκέραιη, ἀνιδιοτελής, πολύπλευρη προσωπικότητα, πέρα ὡς πέρα ἑλληνική καί ὀρθόδοξη, θετικά ἀξιολογημένη ἀπό κορυφαίους Νεοέλληνες ιστορικούς καί λογοτέχνες. Ἔνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Γ. Θεοτοκᾶς, μέ δυνατές πινελιές, μέ ἐπιτυχία καί πληρότητα, μᾶς δίνει τόν χαρακτηρισμό τοῦ Μακρυγιάννη: «... Εἶναι ὁ ἐλεύθερος πολίτης μιᾶς πατρίδας, πού τήν ὀνειρεύεται δίκαιη καί εὐνομούμενη, ἐλεύθερος καί συνάμα κοινωνικός, μέ συνείδηση τῶν δικαιωμάτων του καί τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ του... Μαζί μ' ὅλα αὐτά καλλιτέχνης ἀπό γεννησιμιοῦ του..., ἕνας γεννημένος ἀρχηγός, ἕνας ἀπό τούς πρώτους ἀνθρώπους τοῦ ἔθνους του, ἀπό τούς ἐμφυχωτές καί ὀδηγητές τῆς Ἐπανάστασης, ἀπό τούς ἰδρυτές τοῦ νεοελληνικοῦ Κράτους. Εἶναι πολεμικός ἀρχηγός σημαντικός καί πολιτικός ὑπολογίσιμος..., ἕνα μυαλό ἀπό τή φύση του ἀνήσυχο, ζωηρό καί ὀξύ, πού δουλεύτηκε γερά ἀπό μιὰ ἐξαιρετική πείρα ζωῆς καί ἀπό μιὰ πολύχρονη ἐπαφή μέ ἀνθρώπους σοφοῦς καί σπουδαίους, μέ τούς ὁποίους ὁ Στρατηγός συζητοῦσε σάν ἴσος πρὸς ἴσους».

Ἡ μεγάλη αὐτή καί πολυεδρική μορφή παρουσιάζεται ἀνάγλυφη μέσα ἀπό τό ἔργο πού μᾶς ἄφησε, τά περιῆγημα Ἀπομνημονεύματά του, ὅπου ἀφηγεῖται τίς ἄμεσες ἐμπειρίες του ἀπό τά πολεμικά γεγονότα τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821 καί ἀπό τήν πολιτική ἱστορία τῶν μετέπειτα χρόνων.

Τό ἔργο αὐτό, πέρα ἀπό τήν ἱστορική καί ποικίλη ἀξία του, ἔχει χαρακτηριστεῖ καί ἀληθινό μνημεῖο τῆς πεζογραφίας μας: «Ὁ Μακρυγιάννης εἶναι ὁ πιό σημαντικός πεζογράφος τῆς νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, ἄν ὅχι ὁ πιό μέγανος, γιατί ἔχουμε τόν Παπαδιαμάντη» (Γ. Σεφέρης).

Ἡ δωρική του λιτότητα καί τό ἀπαράμιλλο ὕφος του συναρπάζει

ζουν. Ὁ λόγος του, ζωντανός καί πυκνός, ζωγραφίζει πρόσωπα καί γεγονότα μέ μιὰ θαυμάσια ἐνάργεια καί ἀκριβεία. «Ὁ Μακρυγιάννης γράφει τρόπον τινά διά τῆς σπάθης καί οὐχί διά τῆς γραφίδος», σημειώνει ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, στόν ὁποῖο ὀφείλουμε τήν ἔκδοση καί τόν σχολιασμό τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου ἀγωνιστή.

Ὅλο τό ἔργο περιστρέφεται σταθερά γύρω ἀπό δύο πόλους: Πατρίδα καί Θρησκεία. Δέν τά ξεχωρίζει ποτέ. Ἑλλάδα γι' αὐτόν σημαίνει Ὁρθοδοξία.

Σήμερα, πού ὅλα περνοῦν ἀπό καινούργια κόσκινα, δέν βρέθηκε κανείς ν' ἀμφισβητήσει τήν ἱστορική ἢ τή λογοτεχνική ἀξία τοῦ ἔργου καί τό ἠθικό του μεγαλεῖο. Καί γιά μέν τή φιλοπατρία τοῦ Μακρυγιάννη ἴσως σέ πανηγυρικούς λόγους κάτι ν' ἀκούγεται πότε-πότε. Ἡ θερμή πίστη του, ὅμως, ὄχι μόνο συνήθως ἀποσιωπᾶται σκόπιμα, ἀλλά κάποτε καί παρερμηνεύεται κακόβουλα. Καί δέν εἶναι καθόλου εὐόιωνο γιά τήν πρόοδο τουλάχιστον τῆς ἱστορικής ἔρευνας στόν τόπο μας τό ὅτι μερικοί «ἱστορικοί», στρατευμένοι σέ διάφορες σκοπιμότητες, ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Μακρυγιάννης στά γεράματά του «τό 'ριξε στή θρησκοληψία», ἐνῶ ἀπό τίς πρῶτες σελίδες τῶν Ἀπομνημονευμάτων του τούς διαφεύδει ὁ ἴδιος.

Στίς μέρες μας εἴμαστε μάρτυρες ἐνός ἐγκληματικοῦ ξηλώματος τῶν πάντων. Ἐκκλησία, πατρίδα, οἰκογένεια, παιδεία βάλονται μέ ὅλα τά μέσα. Πρόκειται γιά μιὰ πολεμική πού ἄρχισε ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μακρυγιάννη καί συνεχίζεται πιό ἔντονη, πιό ὑπουλη καί πιό συστηματική σήμερα. Καί μᾶς βρίσκει, δυστυχῶς, τούς Νεοέλληνες σέ λήθαργο. Ἡ εὐμάρεια καί ὁ καταναλωτισμός μᾶς ἔχουν ναρκώσει. Κινδυνεύουμε νά ἀποχρωματιστοῦμε ἐθνικά καί θρησκευτικά. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό ἐγρήγορη καί ἀναβαπτισμό στό ρωμαλέο πνεῦμα τοῦ Μακρυγιάννη, προτοῦ μαραθεῖ κάθε ἰκμάδα ἐλληνικότητας, προτοῦ νεκρωθοῦν τά ἀντανακλαστικά μας.

Σ' αὐτήν τήν ἐπέιγουσα ἀνάγκη θέλει νά διακονήσει τό μικρό τοῦτο τεῦχος, πού περιέχει ἐλάχιστα ἀποσπάσματα ἀπό τόν θησαυρό τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ θρυλικοῦ Στρατηγοῦ. Ἐπιθυμία μας εἶναι ὁ προφητικός καί ἀφυπνιστικός λόγος τοῦ Μακρυγιάννη νά θίξει τίς εὐαίσθητες χορδές τῆς ἡρωικῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, νά τή βοηθήσει νά ξαναβρεῖ τήν ταυτότητά της καί νά βιώσει δυναμικά σήμερα τήν ἀνεκτίμητη ἐλληνορθόδοξη παράδοση.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ

Ε ΜΙΑ από τις πρώτες ήδη σελίδες των Απομνημονευμάτων του ό Μακρυγιάννης μᾶς παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό γεγονός τῶν παιδικῶν του χρόνων, γεγονός που έκφράζει εϋγλωττα τούς δύο πόλους, γύρω από τούς όποιους, καθώς ἔχουμε πει, θά στραφεί ὅλη του ἡ ζωή: τή ζωντανή πίστη του στόν Θεό καί τήν ἀγνή φιλοπατρία του.

Ἔγινα ὡς δεκατέσσερων χρονῶν καί πῆγα εἰς ἕναν πατριώτην μου εἰς Ντεσφίναν...Στάθηκα μέ ἐκείνον μιά ἡμέρα. Ἦταν γιορτή καί παγγύρι τ' Ἀγιαννιοῦ. Πήγαμεν εἰς τό παγγύρι· μῶδωσε τό ντουφέκι του νά τό βαστῶ. Ἐγώ θέλησα νά τό ρίξω, ἐτζακίστη. Τότε μ' ἔπιασε σέ ὅλον τόν κόσμο ὀμπρός καί μέ πέθανε εἰς τό ξύλο. Δέν μ' ἔβλαβε τό ξύλο τόσο, περισσότερο ἢ ντροπή τοῦ κόσμου. Τότε ὅλοι τρῶγαν καί πίναν, καί ἐγώ ἔκλαιγα. Αὐτό τό παράπονο δέν ἠῶρα ἄλλον κριτή νά τό εἰπῶ νά μέ δικιώση, ἔκρινα εϋλογον νά προστρέξω εἰς τόν Ἀι-Γιάννη, ὅτι εἰς τό σπίτι του μῶγινε αὐτεῖνη ἡ ζημία καί ἡ ἀτιμία. Μπαίνω τή νύχτα μέσα εἰς τήν ἐκκλησιά του καί κλειῶ τήν πόρτα κι' ἀρχινῶ τά κλάματα μέ μεγάλες φωνές καί μετάνοιες: «τ' εἶναι αὐτό ὀποῦγινε σέ μέναν, γομάρι εἶμαι νά μέ δέρουν;». Καί τόν περικαλῶ νά μοῦ δώση ἄρματα καλά κι' ἀσημένια καί δεκαπέντε πουγγιά χρήματα καί ἐγώ θά τοῦ φκιάσω ἕνα μεγάλο καντήλι ἀσημένιον. Μέ τίς πολλές φωνές κάμαμεν τίς συμφωνίες μέ τόν ἅγιον.

Πέρασαν χρόνια καί ὁ μικρός Μακρυγιάννης ἀνδρώθηκε καί «ἔκανε κατάστασιν» (ἀπέκτησε χρήματα), ὅμως δέν ξέχασε «τίς συμφωνίες μέ τόν ἀληθινόν φίλον του»:

Τότε ἔφκιασα ντουφέκι ἀσημένιον, πιστιόλες καί ἄρματα

καί ἓνα καντήλι καλό. Καί ἀρματωμένος καλά καί συγυρισμένος τό πῆρα καί πῆγα εἰς τόν προστάτην μου καί εὐεργέτην μου κι' ἀληθινόν φίλον, τόν Ἄι-Γιάννη, καί σώζεται ὡς τήν σήμερον· ἔχω καί τῶνομά μου γραμμένο εἰς τό καντήλι. Καί τόν προσκύνησα μέ δάκρυα ἀπό μέσα ἀπό τά σπλάχνα μου, ὅτι θυμῆθηκα ὅλες μου τίς ταλαιπωρίες ὅπου ἐδοκίμασα...

Ἡ ἐπανάσταση γρήγορα φούντωσε. Ἀλλά μετά τίς πρῶτες ἐπιτυχίες, οἱ διχόνοιες καί οἱ φατριασμοί ἐξασθένησαν τίς ἑλληνικές δυνάμεις. Τότε ἀκριβῶς ἐπιτίθεται ὁ πανίσχυρος Ἴμπραήμ κατά τῆς Πελοποννήσου. Σ' αὐτήν τήν κρίσιμη ὥρα ἀνατίθεται στόν Μακρυγιάννη νά τόν ἀναχαιτήσῃ. Ὁ τότε νεαρός ὄπλαρχηγός σχεδιάζει ν' ἀναμετρηθεῖ μέ τόν πολυάριθμο ἐχθρικό στρατό στό Νιόκαστρο τῆς Πύλου. Ξέρει ὅτι τά φυσικά μέσα πού διαθέτει δέν τοῦ φτάνουν γιά νά νικήσῃ. Ἀλλά ξέρει ἐπίσης νά ἀντλεῖ τήν ἀκαταμάχητη ὑπερφυσική δύναμη ἀπό τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.

...Τά μεσάνυχτα περνώντας –ἀφηγεῖται– ἔστειλα καί πῆρα τόν παπά καί μᾶς ξεμολόγησε καί λειτούργησε καί μεταλλάβαμε...

Ἡ κοινωνία του μέ τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας δέν ἦταν κάτι περιστασιακό, τό ὁποῖο ἐπέβαλε ὁ ἔσχατος κίνδυνος πού διέτρεχε. Ἦταν μιᾶ ζωντανή κοινωνία σ' ὅλη του τή ζωή. Στήν ἐποχή μας, πού πολύ ἐπιπόλαια ἀντιμετωπίζεται ἡ ἀναγκαιότητα τῶν Μυστηρίων τῆς Θ. Εὐχαριστίας καί μάλιστα τῆς Ἐξομολογήσεως, εἶναι σημαντική ἡ μαρτυρία μιᾶς τόσο φωτισμένης προσωπικότητας σάν τόν Μακρυγιάννη γιά τή σχέση ὀλόκληρης τῆς οἰκογένειάς του μ' ἓναν Πνευματικό.

...Ἐρχεται ὁ σεβάσμιος ἀγαθός Δεσπότης Μπουντουνιτζας (Μενδενίτσας) –ἔρχεται πάντοτε μέ ξεμολογάει ἐμένα καί τήν οἰκογένειά μου.

Μετά τό Νιόκαστρο, ὅπου οἱ ἐσωτερικές συνθήκες ἦταν

για τον Μακρυγιάννη ἐξαιρετικά δύσκολες, θά χτυπήσει τον Ἴμπραῆμ στους Μύλους του Ναυπλίου. Καί ἐδῶ, παρά τίς δυσσοίωνες προβλέψεις, ἡ πίστη του στον Θεό καί ἡ ἀγάπη του στην πατρίδα μεγαλοῦρησαν. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ θρυλικὴ νίκη του, εἶχε μιὰ ἀξιωμαθὴ συνομιλία μέ τόν Γάλλο ναύαρχο Δεριγνύ.

Ἐκεῖ ὁποῦφκιανα τίς θέσες εἰς τούς Μύλους, ἦρθε ὁ Ντερνύς νά μέ ἰδῆ. Μοῦ λέγει: «Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτές οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμο θά κάνετε μέ τόν Μπραῖμη αὐτοῦ;». Τοῦ λέγω: «Εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες καί ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατός ὁ Θεός ὁποῦ μᾶς προστατεύει· καί θά δείξωμεν τὴν τύχη μας σ' αὐτές τίς θέσες τίς ἀδύνατες· κι' ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τό πλῆθος τοῦ Μπραῖμη, παρηγοριόμαστε μ' ἓναν τρόπον, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τούς Ἑλληνας πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχή καί τέλος, παλαιόθεν καί ὡς τώρα, ὅλα τά θερία πολεμοῦν νά μᾶς φᾶνε καί δέν μποροῦνε τρῶνε ἀπὸ μᾶς καί μένει καί μαγιά. Καί οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νά πεθάνουν· καί ὅταν κάνουν αὐτεῖνη τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορές χάνουν καί πολλές κερδαίνουν. Ἡ θέση ὁποῦ εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιούτη· καί θά ἰδοῦμεν τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μέ τούς δυνατούς». —«Τρέ μπιέν», λέγει κι' ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

Οἱ ἀγῶνες τόσων χρόνων καρποφόρησαν. Ὑπάρχει τώρα λίγη ἐλευθέρη Ἑλλάδα... Ἀπειλεῖται, ὡστόσο, πάλι καί ἀπὸ ἐσωτερικούς καί ἀπὸ ἐξωτερικούς κινδύνους. Ὁ ἥρωάς μας ἀγωνιᾷ καί ἀγωνίζεται, καθὼς βλέπει νά κινδυνεύουν ἡ Πατρίδα καί ἡ Ὁρθοδοξία.

...Ὅταν μοῦ πειράζουν τὴν πατρίδα καί θρησκεία μου, θά μιλήσω, θά νεργήσω, κι' ὅ,τι θέλουν ἄς μοῦ κάνουν... Κι' αὐτεῖνη ἡ πατρίδα δέν λευτερώθη μέ παραμύθια, λευτερώθη μ' αἵματα καί θυσίες κι' ἀπὸ αὐτά ἔγινε βασιλείον —κι' ὅχι νά βραβεύωνται ὀλοένα οἱ κόλακες, κι' οἱ ἀγωνισταί ν' ἀδικιῶνται. Ὅτι ὅταν σκοτώνονταν οἱ ἀγωνισταί,

αυτεῖνοι κοιμῶνταν. Κι' ὅσο ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου δέν ἀγαπῶ ἄλλο τίποτας. Νάρθη ἓνας νά μοῦ εἶπῃ ὅτι θά πάγη ὀμπρός ἢ πατρίδα, στέργομαι νά μοῦ βγάλη καί τά δυό μου μάτια. Ὅτι ἂν εἶμαι στραβός, καί ἢ πατρίδα μου καλά, μέ θρέφει· ἂν εἶναι ἢ πατρίδα μου ἀχαμνά, δέκα μάτια νάχω, στραβός θανά εἶμαι. Ὅτι σ' αὐτεῖνη θά ζήσω, δέν ἔχω σκοπόν νά πάγω ἄλλοῦ.

Μέ τὴν ὀξυδέρκεια πού τόν χαρακτηρίζει, ἀντιλαμβάνεται ἀπό πολύ νωρίς ποιοί εἶναι οἱ πραγματικοί ἐχθροί τῆς φυλῆς μας. Πονάει πολύ, βλέποντας τίς ραδιουργίες τῶν Εὐρωπαίων ἀπεσταλμένων στά πολιτικά παρασκήνια τῆς Ἑλλάδας. Ἀγανακτεῖ γιά τίς ὑπουλες ἐπεμβάσεις τους στά ἱερά καί τά ὅσια τοῦ ἔθνους μας καί γιά τόν φατριασμό τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους, πού ἦταν κι αὐτός δικό τους ἔργο. Γίνεται ἐκτός ἑαυτοῦ, βλέποντας τὴν ἠθικὴ διαφθορά τῶν Εὐρωπαίων νά μολύνει τὴν ἑλληνικὴ οἰκογένεια, τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Ὁ τρόπος του εἶναι ὀξύς. Ἡ γλώσσα του σκληρή. Πολλές φορές φαίνεται καθαρά πῶς θέλει νά μιλήσει μέ τό σπαθί του, καθὼς θά ἔλεγε ὁ Βλαχογιάννης.

Ἀφοῦ ὁ Θεός τοὺς λυπήθηκε καί θέλει νά τοὺς ἀναστήσει, οἱ ἄνθρωποι τοὺς καταπολεμοῦν νά τοὺς φᾶνε, νά τοὺς χάσουνε, νά τοὺς σβήσουνε, νά μὴν ξαναειπωθοῦν Ἑλληνες. Καί τί σᾶς ἔκαμεν αὐτό τό ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἐσᾶς τῶν γενναίων ἀντρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐσᾶς τῶν προκομμένων, ἐσᾶς τῶν πλουσίων; Ὅλοι οἱ προκομμένοι ἄντρες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, οἱ γοναῖγοι ὅλης τῆς ἀνθρωπότης, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Λεωνίδα, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Δημοστένης καί οἱ ἐπίλοιποι πατέρες γενικῶς τῆς ἀνθρωπότης κοπίαζαν καί βασιλίζονταν νύχτα καί ἡμέρα μ' ἀρετὴ, μέ ἑλικρίνεια, μέ καθαρὸν ἐνθουσιασμόν, νά φωτίσουνε τὴν ἀνθρωπότη καί νά τὴν ἀναστήσουν, νάχη ἀρετὴ καί φῶτα, γενναιοσύνη καί πατριωτισμόν... Αὐτεῖνοι δέν τήραγαν νά θησαυρίσουνε μά-

ταια καί προσωρινά, τήραγαν νά φωτίσουν τόν κόσμον μέ φῶτα παντοτινά. Ἐντυναν τούς ἀνθρώπους ἀρετή... καί γένονταν δάσκαλοι τῆς ἀλήθειας. Κάνουν καί οἱ μαθηταί τους οἱ Εὐρωπαῖοι τήν ἀνταμοιβήν εἰς τούς ἀπογόνους ἐμᾶς –γύμναση τῆς κακίας καί παραλυσίας. Τέτοι' ἀρετή ἔχουν, τέτοια φῶτα μᾶς δίνουν. Μιά χούφτα ἀπόγονοι ἐκείνων τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων χωρίς ντουφέκια καί πολεμοφόδια καί τ' ἄλλα ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ξεσκεπάσαμεν τήν μάσκα-ρα τοῦ Γκράν Σινιόρε, τοῦ Σουλτάνου, ὁποῦχε εἰς τό πρόσωπόν του κι' ἔσκαζε ἐσέναν τόν μεγάλο Εὐρωπαϊγον... Ὅταν ὁ φτωχός ὁ Ἕλληνας τόν καταπολέμησε ξυπόλυτος καί γυμνός, τότε πολέμαγε καί μ' ἐσένα τόν χριστιανόν –μέ τίς ἀντενέργειές σου καί τόν δόλο σου καί τήν ἀπάτη σου κι' ἐφόδιασμα τίς πρῶτες χρονιές τῶν κάστρων. Ἄν δέν τά 'φόδιαζες ἐσύ ὁ Εὐρωπαϊγος, ἤξερες ποῦ θά πηγαίναμεν μ' ἐκείνη τήν ὁρμή. Ὑστερα μᾶς γιομώσατε καί φατρίες... πῆρε ὁ καθεὶς σας τό μερίδιόν του· καί μᾶς καταντήσατε μπαλαρίνες σας· καί μᾶς λέτε ἀνάξιους τῆς λευτεριάς μας, ὅτι δέν τήν αἰστανόμαστε. Τό παιδί, ὅταν γεννιέται, δέν γεννιέται μέ γνώση· οἱ προκομμένοι ἄνθρωποι τό ἀναστήνουν καί τό προκόβουν. Τέτοια ἠθική εἶχατε ἐσεῖς καί προκοπή, τέτοιους καταντήσατε κι' ἐμᾶς τούς δυστυχεῖς.

Ὡς γνήσιος ἐκφραστής τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ξέρει καί τό διακηρύσσει ὅτι αὐτός ὁ ἀγνός λαός ἀποστρέφεται τίς ἀτιμίες τῶν ἡγετῶν «τῶν μεγάλων δυνάμεων» καί στηρίζεται μέ ἐμπιστοσύνη στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.

Ὅμως τοῦ κάκου κοπιάζετε. Ἄν δέν ὑπάρχει σ' ἐσᾶς ἀρετή, ὑπάρχει ἡ δικαιοσύνη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Βασιλέα. Ὅτι ἐκείνου ἡ δικαιοσύνη μᾶς ἔσωσε καί θέλει μᾶς σώση· ὅτι ὅσα εἶπε Αὐτός εἶναι ὅλα ἀληθινά καί δίκαια –καί τά δικά σας φέματα δολερά. Κι' ὅλοι οἱ τίμιοι Ἕλληνες δέν θέλει κανένας οὔτε νά σᾶς ἀκούση, οὔτε νά σᾶς ἰδῆ, ὅτι μᾶς φαρμάκωσε ἡ κακία σας, ὅχι τῶν φιλανθρώπων ὑπηκό-

γωνέ σας, ἐσᾶς τῶν ἀνθρωποφάγων, ὅπ' οὐλο ζωντανούς τρῶτε τοὺς ἀνθρώπους καί 'περασπίζετε τοὺς ἄτιμους καί παραλυμένους· καί καταντήσατε τὴν κοινωνία παραλυσία...

Φοβερός λόγος τό «ὄλοι οἱ τίμοι Ἕλληνες». Ὁ Μακρυγιάννης χωρίς περιστροφές παρασημοφορεῖ μέ τό παράσημο τῆς ἀτιμίας ὅσους χωρίς ἐθνική ἀξιοπρέπεια ἀσπάζονται τά ξενόφερτα εὐρωπαϊκά ἦθη, πού ὀδηγοῦν στήν ἠθική παραλυσία.

Δέν εἶναι, ὅμως, ἄδικος καί φανατισμένος ὁ Στρατηγός. Ξέρει νά διακρίνει καί νά εὐγνωμονεῖ μέ εἰλικρίνεια αὐτούς πού ὑπῆρξαν «τίμοι ἄντρες» καί βοήθησαν τὴν πατρίδα μας στά δύσκολα πρῶτα βήματά της.

Τοὺς ἔκανα ἓνα τραπέζι πολλά καλό... καί εἶπα· «Ἀπό δικαιοσύνη διψάγει ἡ πατρίδα καί 'λικρίνεια· ὅποιοι τὴν κυβερνοῦνε, ὁ Θεός νά τοὺς φωτίσει καί νά τοὺς ὀδηγήσει εἰς αὐτό». Ἔπγε κι' ὁ Ρουντχάρτης* διά 'μένα. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅσον καιρό κυβέρνησε αὐτός, μεγάλη δικαιοσύνη καί 'λικρίνεια εἶδαμεν, καί ξόδιαζε κι' ἐξ ἰδίων του πολλά. Ἀλλά τὴν ἀρετὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ 'διοτέλεια τὴν κάνει κακία... κι' ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα μας ὁ καλός κι' ἀγαθός ἄνθρωπος· καί εἰς τόν δρόμον πέθανε ἀπὸ τὴν πίκρα του. Ὁ Θεός νά τῷχη τὴν ψυχὴ του αὐτεινοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου...

Καί μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι τό μαστίγωμα τοῦ Εὐρωπαϊοῦ στηρίζεται σέ ἀόριστους φόβους καί φαντασιοπληξίες. Ἡ συζήτηση τοῦ Μακρυγιάννη μέ τόν Γάλλο περιηγητὴ Μαλέρμπ ἀποκαλύπτει τίς ἐχθρικές διαθέσεις τῶν Δυτικῶν ἐναντίον τῆς Ὁρθοδοξίας:

Τοῦ λέγω... μ' ὄλον τοῦτο τώρα, ὅπου ζοῦμεν ὄλοι οἱ τίμοι Ἕλληνες, εὐχαριστοῦμεν τοὺς Φιλέλληνας εἰς τόν κόπον ὅπου ἔλαβαν διά νά μᾶς σκηματίσουν κι' ἐμᾶς ἔθνος, ὅπου ἤμαστε τόσους αἰῶνες σ' ἐνοῦ λιονταριοῦ τά νύχια.

* Ρούντχαρτ: Ἀρχικαγκελάριος τοῦ Ὁθωνος.

Μοῦ λέγει, ἓνα θά σᾶς βλάβη ἐσᾶς, τό κεφάλαιον τῆς θρησκείας, ὅπου αὐτεῖνῃ ἡ ἰδέα εἶναι σ' ἐσᾶς πολύ τυπωμένη...

Καί τοῦ ἀπαντάει:

Χωρίς ἀρετή καί θρησκεία δέν σχηματίζεται κοινωνία, οὔτε βασιλείον. Καί πράμα τζιβαϊρικόν πολυτίμητο, ὅπου τό βαστήξαμεν εἰς τήν τυραγνία τοῦ Τούρκου, δέν τό δίνουμεν τώρα, οὔτε τό καταφρονοῦμεν οἱ Ἕλληνες... Καί τί ἔχεις ἐσύ διά 'μένα τί δοξάζω ἐγώ; Καί διατί νά φροντίζω ἐγώ δι-ά 'σένα τί δοξάζεις; Ὁ Θεός ἄς θεωρήσῃ τοῦ κάθε ἐνοῦ τήν γνώμη, εἶναι φροντίδα Αὐτεινοῦ... κι' ὄχι τοῦ λόγου σου νά μοῦ τό εἰπῆς, δέν σέ ἀκούγω, ἀλλά καί ὁ Θεός ὁ ἰδικός σου νά μοῦ τό εἰπῆ, δέν σαλεύει τό μάτι μου...

Λίγο ἀργότερα αὐτή ἡ ὑπουλη ἐπίθεση κατά τῆς Ὁρθοδοξίας ἔγινε προκλητική μέ τή συνεργασία καί μερικῶν δικῶν μας γραικυλῶν. Τότε εἶναι πού ξεσπαθώνει. Ριζωμένος βαθιά στήν ὀρθόδοξη πίστη μας, μέ ἱερό πάθος χτυπάει ὅλους αὐτούς πού μᾶς ἔφεραν τήν ἠθική παραλυσία καί «ὅπου ἐπεβαίνουν καί εἰς τήν θρησκεία μας διά νά μᾶς φκείᾶσουνε τοῦ δό(γ)μα-τός τους ἀπό ὀλίγον κατ' ὀλίγον»:

Κι' ὅ,τι ὀδηγίες ἔστειλεν ὁ Φίλιππας, ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας, καί ἡ κυβέρνησή του, ἐκεῖνο γένονταν. Κι' ὅλος ὁ ἀγῶνας τους, τώρα ὅπου ἔλαβαν ἐπιρροή καί τά μέσα ἐδῶ, εἶναι διά τήν θρησκείαν· σκολειά γαλλικά, μοναστήρια, ἐκκλησίες καί πλῆθος ἄλλα μέσα καί κατήχησες εἰς τόν κόσμον γιά νά προβοδέψουν αὐτό τό ἔργο. Μάσαν κι ὅλους τούς μπερμπάντες δικούς μας καί ξένους, κι ἀγωνίζονται σ' αὐτό τό ἀντικείμενο μέ μεγάλη προθυμία... Μεγάλε βασιλέα... Οἱ φεῦδες καί οἱ κόλακες ὅπου σᾶς κάνουν... καί χάνετε τήν δικαιοσύνην σας... καί δοξολογᾶτε τόν διάβολον, αὐτεῖνοι δέν πιστεύουν Θεόν. Δέν δουλεύουν διά τήν πατρίδα καί θρησκεία αὐτεῖνοι, δουλεύουν οἱ γενναῖγοι ἄντρες καί σκοτώνονται δι' αὐτά... Ὅχι νά κάθεται ἐσύ, ἓνας μέγας βασιλέας, καί νά καταγένησαι νά ἀλλαξοπιστήσῃς μιάν χούφτα ἀνθρώπους,

όπου ἦταν τόσους αἰῶνες χαμένοι καί σβυσμένοι ἀπό τήν κοινωνία. Ἐκεῖνος ὅπου τούς κυρίεψε, τούς ἔκαιγε εἰς τούς φούρνους, τούς ἔκοβε γλῶσσες, τούς παλούκωνε ν' ἀλλάζουν τήν θρησκεία τους καί δέν μποροῦσε νά κάμη τίποτας... Τώρα ὁ Θεός ὁ δίκιος καί παντοδύναμος, ὅπου ὀρίζει κι' ἐσένα, ἀνάστησε αὐτεῖνο τό μικρό ἔθνος καί θέλει νά δοξάζεται ἀπ' αὐτό τό μικρό ὀρθόδοξο ἔθνος ὀρθοδόξως καί ἀνατολικῶς...

Δέν διστάζει νά τά βάλει καί μέ τόν ἴδιο τόν πρωθυπουργό τῆς Ἑλλάδας, ὅταν ὑποπτεύεται πώς συμπράττει στά ξένα σχέδια κατά τῆς θρησκείας μας:

Μάθαινα ἀπό ἀνθρώπους τίμιους ὅτι ἡ κατήχηση τῶν ξένων ἐναντίον τῆς θρησκείας μας προσδεύει. Τότε κάπνισαν τά μάτια μου... Πάγω εἰς τόν Κωλέτη καί τοῦ λέγω... «δέν μᾶς ἀφήνεις πλέον ἡσυχους νά ζήσουμεν ἐδῶ εἰς τήν ματοκυλισμένη μας πατρίδα μέ τήν θρησκεία μας, ἀλλά μᾶς τζαλαπατᾶς καί μᾶς διαιρεῖς... Γνωρίζομεν τίς ἐνέργειες τίς μυστικές τῶν ξένων ὅπου ἐργάζονται διά τήν θρησκεία μας –θρησκείαν δέν ἀλλάζομεν ἐμεῖς, οὔτε τήν πουλοῦμεν».

Μιά προφητική ἐπικαιρότητα χαρακτηρίζει τίς ἔντονες διαμαρτυρίες τοῦ Μακρυγιάννη γιά πολλά στραβά κι ἀνάποδα τῆς ἐποχῆς του, πού σήμερα θά τά λέγαμε ξεθεμελιωμα τῆς οἰκογένειας, βεβήλωση τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς παιδείας καί ἐξαχρείωση τῶν ἡθῶν κυρίως ἀπό τά μέσα μαζικῆς ψυχαγωγίας, πού κατά κανόνα εἶναι διαβρωτικά, μέ ιδιαίτερες ἐπιπτώσεις στήν εὐόλισθη νεολαία μας.

Τό ἔθνος ἀφανίστη ὅλως διόλου καί ἡ θρησκεία –ἐκκλησία εἰς τήν πρωτεύουσα δέν εἶναι, καί μᾶς γελᾶνε ὅλος ὁ κόσμος. Οἱ φατρίες σας, τὸνα μέρος καί τ' ἄλλο, θέλετε θέατρο· τό φκιάσατε κι' αὐτό διά νά μᾶς μάθη τήν παραλυσία. Καί δι' αὐτό παίρνουν δυό ἀδέλφια δυό ἀδελφές. Ὅ,τι τοῦ λές –«ἡ θρησκεία δέν εἶναι τίποτας!»· Καί τά παιδιά ὅπου

τά στέλνουν νά φωτιστοῦν γράμματα κι' ἀρετή, ἀπό μέσα τό κράτος κι' ἀπόξω, φωτίζονται τήν τραγουδική καί ἠθική τοῦ θεάτρου· καί πουλοῦνε τά βιβλία τους οἱ μαθηταί νά πᾶνε νά ἀκούσουνε τήν Ρίτα Βάσσω, τήν τραγουδίστρα τοῦ θεάτρου· ὅτι παλαβώσανε οἱ γέροντες, ὄχι τά παιδάκια νά μὴν πουλήσουνε τά βιβλία τους... Δι' αὐτεῖνη τήν προκοπή σου στέλνει κάθε γονέος τό παιδί του εἰς τήν πρωτεύουσα; Αὐτά τά φῶτα νά γυμναστῆ;

Μέ τή χαρακτηριστική του λακωνικότητα καταγγέλλει μιὰ μεγάλη ἱεροσουλία: Τή διάλυση καί λεηλασία τῶν μοναστηριῶν ἀπό τούς Βαυαρούς. Φεύγοντας ἀπό τή χώρα μας οἱ ἀνθέλληνες αὐτοί, φαίνεται πῶς μᾶς ἄφησαν κάποιους διαδόχους, γιά νά ξεθεμελιώσουν ὅ,τι ἀπέμεινε στά προπύργια αὐτά ὄχι μόνο τῆς πίστεως ἀλλά καί τῆς ἐλευθερίας, πού τήν προσφορά τους καί τίς θυσίες τους γιά τήν Ἐπανάσταση μόνο ἀνιστόρητοι ἢ δοῦλοι σέ ξένα ἀφεντικά πολύ ὄψιμα σκέφτηκαν ν' ἀμφισβητήσουν. Θά τολμήσουν ἄραγε ν' ἀμφισβητήσουν καί τήν ἀκόλουθη συντριπτική μαρτυρία τοῦ Μακρυγιάννη;

Ἀφάνισαν ὅλως διόλου τά μοναστήρια, καί οἱ καϊμένοι οἱ καλόγεροι, ὅπου ἀφανίστηκαν εἰς τόν ἀγῶνα, πεθαίνουν τῆς πείνας μέσα στούς δρόμους, ὅπου αὐτά τά μοναστήρια ἦταν τά πρῶτα προπύργια τῆς ἀπανάστασής μας. Ὅτι ἐκεῖ ἦταν καί οἱ τζεμπιχανέδες μας (πυριτιδαποθῆκες) κι' ὄλα τά ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· ὅτ' ἦταν παράμερον καί μυστήριον ἀπό τούς Τούρκους. Καί θυσίασαν οἱ καϊμένοι οἱ καλόγεροι καί σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι εἰς τόν ἀγῶνα. Καί οἱ Μπαυαρέζοι παντήχαιναν, ὅτ' εἶναι οἱ Καπουτζίνοι τῆς Εὐρώπης, δέν ἤξεραν ὅτ' εἶναι σεμνοί κι' ἀγαθοί ἄνθρωποι καί μέ τά ἔργα τῶν χεριῶν τους ἀπόκτησαν αὐτά, ἀγωνίζοντας καί δουλεύοντας τόσους αἰῶνες· καί ζοῦσαν μαζί τους τόσοι φτωχοί κι' ἔτρωγαν ψωμί... καί χάλασαν (οἱ Μπαυαρέζοι) καί ρήμαξαν ὅλους τούς ναούς τῶν μοναστηριῶν.

Κι όλα αυτά αποκτοῦν ιδιαίτερο κύρος γιατί δέν τά λείει ἕνας ἄκαπνος καί καλοζωισμένος «τσιφλικάς», ἀλλά ἕνας πολεμιστής μέ ἑπτά παράσημα-τραύματα στά πεδία τῶν μαχῶν.

...Ἐγώ δέν ξέρω κολακεῖες, καί πάντοτες τοῦ εἶπα (τοῦ βασιλέως) τήν ἀλήθεια. Ὅ,τι γράφω ἐδῶ τοῦ τό εἶπα καί στοματικῶς πολλάκις, ὅτι σ' αὐτεῖνη τήν πατρίδα ὁποῦ βασιλεύει αὐτός, ὅσο νά γένη ἔτοιμον τό βασίλειον ἔλυωσαν λιοντάρια –ἐγώ ἔμπρός σ' ἐκείνους εἶμ' ἕνας φύλλος. Ὅμως ἔκανα κι' ἐγώ ὅ,τι μπορούσα. Εἶχα δυό ποδάρια, τζακίστη τό ἕνα· εἶχα δυό χέρια, ἔχω ἕνα· τήν κοιλιὰ μου τρύπια, τό κεφάλι μέ δυό τρύπες. Τό λοιπόν, ἄν θέλωμεν τό λίγο νά γένη μέγαλον, πρέπει νά λατρεύωμεν Θεόν, ν' ἀγαπᾶμε πατρίδα· νᾶχωμεν ἀρετή, τά παιδιά μας νά τά μαθαίνωμεν γράμματα κι' ἠθική.

Φαίνεται πῶς χάσαμε αὐτό τό κριτήριον πού λέγεται ἑλληνορθόδοξο ἦθος, γι' αὐτό καί χτυποῦν παράξενα στ' αὐτιά μας τά ταπεινά λόγια τοῦ Στρατηγοῦ. Μέγας αὐτός ἀπό τά πεδία τῶν μαχῶν, ἀναγνωρίζει στόν ἑαυτό του τήν τελευταία θέση. Ποθοῦσε καί λαχταροῦσε νά δεῖ ὄλους τοὺς Ἑλληνας μονιασμένους στόν ἀγῶνα γιά τήν Ἑλλάδα καί τή θρησκεία της. Γι' αὐτό καί συμβουλεύει μέ τόν ὑπέροχο τρόπο του, τονίζοντας:

Κι' ἀφοῦ ὁ Θεός θέλησε νά κάμη νεκρανάσταση εἰς τήν πατρίδα μου, νά τήν λευτερώσῃ ἀπό τήν τυραγνίαν τῶν Τούρκων, ἀξίωσε κι' ἐμένα νά δουλέψω κατά δύναμι λιγώτερον ἀπό τόν χερώτερον πατριώτη μου Ἑλληνα... ὅσοι ἀγωνιστήκαμεν, ἀναλόγως ὁ καθείς, ἔχομεν νά ζήσωμεν ἐδῶ. Τό λοιπόν δουλέψαμε ὅλοι μαζί· νά τήν φυλάμεν κι' ὅλοι μαζί καί νά μή λέγη οὔτε ὁ δυνατός «ἐγώ» οὔτε ὁ ἀδύνατος. Ξέρετε πότε νά λέγη ὁ καθείς «ἐγώ»; Ὅταν ἀγωνιστῆ μόνος του καί φκιάσῃ ἢ χαλάσῃ, νά λέγη «ἐγώ»· ὅταν ὁμως ἀγωνίζονται πολλοί καί φκιάνουν, τότε νά λένε «ἐμεῖς». Εἴμαστε εἰς τό «ἐμεῖς» κι' ὄχι εἰς τό «ἐγώ». Καί εἰς τό ἐξῆς νά μάθωμεν γνῶσι, ἄν θέλωμεν νά φκιάσωμεν χωριόν, νά ζήσω-

μεν ὅλοι μαζί. Ἐγγραψα γυμνή τήν ἀλήθεια, νά ἰδοῦνε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζωνται διά τήν πατρίδα τους, διά τήν θρησκεία τους, νά ἰδοῦνε καί τά παιδιά μου καί νά λένε· «ἔχομεν ἀγῶνες πατρικούς, ἔχομεν θυσίες», ἄν εἶναι ἀγῶνες καί θυσίες. Καί νά μπαίνουν σέ φιλοτιμίαν καί νά ἐργάζωνται εἰς τό καλό τῆς πατρίδας τους, τῆς θρησκείας τους καί τῆς κοινωνίας. Ὅτι θά εἶναι καλά δικά τους.

Μέ τό φέμα καί τόν δόλο δέν συμβιβάστηκε ποτέ. Σ' ὅλη του τή ζωή μόχθησε γιά τήν ἀλήθεια. Γιά χάρη της ἦταν ἔτοιμος νά θυσιάσει καί τή ζωή του.

... Ὅτι εἰς τήν ἀλήθειά μου πεθαίνω... Καί διά νά μιῶ τήν ἀλήθεια, κατατρέχομαι κι' ἀπό βασιλέα κι' ἀπό προκομμένους. Θέλουν τήν ἀλήθεια, κι' ὅποιος τήν εἶπη κιντυνεύεται. Ἀλήθεια, ἀλήθεια, πικριά ὁποῦ εἶσαι! Οὔτε βασιλεῖς σέ ζυγώνουν, οὔτε οἱ προκομμένοι· μόνον ρωτοῦν διά σένα καί ὕστερα σέ κατατρέχουν.

Στήν ὑλιστική καί ἐγωκεντρική ἐποχή μας θά φανῆ ἀπίστευτο τό ὕψος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης τοῦ Μακρυγιάννη, πού ἀγγίζει καί πάλι τά ὅρια τῆς θυσίας. Ἡ αὐταπάρνηση πού ἐκφράζεται στό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα, σπάνια συναντᾶται μέσα στήν ἱστορία. Μᾶς συγκινεῖ καί μᾶς συγκλονίζει.

...Εἶχα κι' ἓνα μήνα ὁποῦ ἄρχισα νά παίρνω μιστόν τοῦ βαθμοῦ μου, καθῶς καί οἱ ἄλλοι· ἔπαιρνα τρακόσες ἐξῆντα δραχμές. Εἶδα αὐτό, καί πέθαιναν οἱ ἄνθρωποι εἰς τά παλιοκλήσια, ὄπλαρχηγοί κι' ἄλλοι, κι' ἀπό τήν πείνα κι' ἀπό τό κρούον. Τότε στοχάστηκα: Οἱ ἀγωνισταί νά πεθαίνουν τῆς πείνας, κι' ἐμεῖς νά πλερωνώμαστε ὀλίγοι ἄνθρωποι; Ἐμεῖς οἱ ὀλίγοι φέραμεν τήν λευτεριά; Νά κόψωμεν κι' ἐμεῖς τόν μιστόν μας, εἴτε νά πάρουν καί οἱ ἀδελφοί μας συναγωνισταί! Εἰ δέ ξίκι νά γένη καί σ' ἐμᾶς! Τότε φκιάνω μιάν ἀναφορά καί λέγω: «Ἐπειδήτις ὅσοι ἀγωνίστηκαν πεθαίνουν ἀπό τήν πείνα καί τήν ταλαιπωρίαν, καθῶς καί χῆρες τῶν σκοτω-

μένων και τά παιδιά τους, τόν μισθόν όπου μου δίνετε διατάξετε νά μου κοπή ὅλος και νά τόν δίνετε εἰς τούς ἀγωνιστάς και χῆρες κι' ἄρφανά τῶν σκοτωμένων...

Πρέπει νά κλείσουμε τή δειγματοληπτική αὐτή παρουσίαση τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη μέ τό μνημειῶδες κείμενο τῆς διαθήκης του, πού συντάχθηκε τή νύχτα τοῦ κινήματος τῆς 2ας πρὸς 3η Σεπτεμβρίου 1843.

Στόν Μακρυγιάννη ὀφείλεται ἐξ ὀλοκλήρου ἡ διοργάνωση τοῦ κινήματος αὐτοῦ, πού συνετέλεσε στήν ὁμαλοποίηση τοῦ ἐλεύθερου βίου και στήν ἐπιβολή τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ συντάγματος, δηλαδή στή θεμελίωση μᾶς εὐνομούμενης δημοκρατικῆς πολιτείας χωρίς τίς αὐθαιρεσίες τῆς κηδεμονουόμενης ἀπό τούς Βαυαροὺς μοναρχίας.

Τό κίνημα, ὅμως, κινδύνεψε ν' ἀποτύχει γιατί ἐν μέρει ἀποκαλύφθηκε. Τό σπίτι τοῦ Στρατηγοῦ τό βράδυ ἐκεῖνο πολιορκεῖται ἀπό στρατιῶτες (πεζοὺς και ἵππεις). Ἡ ζωή του γιά μιὰ ἀκόμα φορά διατρέχει τόν ἔσχατο κίνδυνο. Σ' αὐτήν τή σκοτεινὴ ὥρα πέφτει στά γόνατα και ζητάει «φῶτισιν και θάρρος». Σηκώνεται ἐνισχυμένος και μέσα σ' ἐκεῖνη τὴν ἀντάρα γράφει τή διαθήκη του, πού εἶναι ἓνας ἐθνικοθηρησκευτικός θούριος:

Εἰς δόξαν τοῦ δίκιου και μεγάλου Θεοῦ.

Κύριε Παντοδύναμε! Ἐσύ, Κύριε, θά σώσης αὐτό τό ἄθῳ ἔθνος. Εἶμαστε ἁμαρτωλοί, εἶσαι Θεός! Ἐλέησέ μας, φῶτισέ μας και κίνησέ μας ἐναντίον τοῦ δόλου και τῆς ἀπάτης, τῆς συστηματικῆς τυραγνίας τῆς πατρίδος και τῆς θρησκείας. Εἰς δόξαν Σου, Κύριε, σηκώνεται ἀπόψε ἡ σημαία τῆς λευτεριᾶς ἀναντίον τῆς τυραγνίας! Πατριῶτες! Πεθαίνω διὰ τὴν πατρίδα. Στέκω εἰς τόν ὄρκον μου τόν πρῶτον. Δέν μπορῶ, πατρίδα, νά σέ βλέπω τοιούτως και τῶν σκοτωμένων τά παιδιά και οἱ γριγές νά διακονεῦουν, και τίς νιές νά τίς βιάζουν διὰ κομμάτι ψωμί εἰς τὴν τιμὴ τους οἱ ἀπατεῶνες τῆς πατρίδος. Γιομάτες οἱ φυλακές ἀπὸ ἀγωνιστές, και στά σοκάκια σου διακονεῦουν αὐτεῖνοι οἱ ἀγωνισταί, όπου χύ-

σανε τό αίμα τους διά νά ξαναειπωθή «πατρίδα Ἑλλάς». Εἴτε ἐλευτερία κατά τούς ἀγῶνες μας καί θυσίες μας, εἴτε θάνατος σ' ἐμαῖς! Πεθαίνω ἐγώ πρῶτος ἀπόψε. Ἔχετε γειά, πατριώτες, καί εἰς τήν ἄλλην ζωήν σμίγομεν, ἐκεῖ ὁποῦναι καί οἱ ἄλλοι συναγωνισταί μας, εἰς τόν κόρφον τοῦ ἀληθινοῦ Βασιλέως, τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ. Πατρίδα, σ' ἀφήνω ἀνήλικα παιδιά καί γυναῖκα, ἄν τ' ἀφήσουνε ζωντανά, τ' ἀφήνω εἰς τήν προστασίαν σου. Κοίταξε ὅτ' εἶναι παιδιά τοῦ τίμιου ἀγωνιστῆ Μακρυγιάννη. Ποτές αὐτός δέν σέ φύχρανε εἰς τά δεινά σου, καί τώρα πρόθυμος νά πεθάνη διά σένα, γιά νά σέ ἰδοῦνε τά παιδιά του ἐλεύτερη Ἑλλάδα κι' ὄχι καλιόψαθα τῆς τυραγνίας καί τῶν κολάκων τῆς. Διὰ τά παιδιά μου ἀφήνω κηδεμόνες τόν κύριον Μιχαήλ Σκινά, Μελά, Δόσιον, Καλλεφουρνά, γυναϊκάδελφόν μου Σκουζέ καί τήν γυναῖκα μου. Καί νάκολουθήσετε κατά τήν παλιά μου διαθήκη ὅ,τι διαλαμβάνει· κι' ἄν ἀμελήσετε, εἰς τήν ἄλλην ζωήν θά μοῦ δώσετε λόγον. Βιαστικός γράφω μέ τήν σημαία μου στό χέρι. Ἔχετε γειά ὅλοι, καί τήν τυραγνία νά μὴν τήν ἀφήσετε νά φωλιάση εἰς τήν πατρίδα, νά μὴν ντροπιάσετε τόσα αίματα ὁποῦ χύθηκαν.

1843 Σεπτεμβρίου 3*

μακρυγιανις.

*Τό κίνημα τῆς 3ης Σεπτεμβρίου ἔγινε ἀποδεκτό ἀπό τόν λαό καί ἐπικράτησε. Ἐπιβλήθηκε τό πρῶτο σύνταγμα. Σέ ἀνάμνηση τοῦ ιστορικοῦ αὐτοῦ γεγονότος ἡ πλατεία μπροστά ἀπό τά τότε Ἀνάκτορα (σημερινή Βουλή) ὀνομάστηκε πλατεία Συντάγματος, ἀπό τήν κραυγή τοῦ λαοῦ πρὸς τούς βασιλεῖς «Σύνταγμα - Σύνταγμα», καί μιά ἀπό τίς κεντρικές ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν 3ης Σεπτεμβρίου.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ
ΩΡΟΠΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ